

ГАРМОНІЯ ЛЮДСЬКОГО МІКРОКОСМУ В «НАУЦІ ВИХОВНОЇ ОСВІТИ» С. С. ГОГОЦЬКОГО

У статті здійснено спробу реконструкції філософсько-педагогічної концепції освіти Сильвестра Гогоцького, речника київської академічної філософії XIX ст., в якій освіта розглядається як чинник гармонії особистісного буття людини і культури.

Однією зі складових сучасного процесу глобалізації культури є створення міжнародного освітнього простору. Безумовно, ізолюватися від нього було би безглуздо - це призведе до деградації української культури. Але водночас не слід забувати й про загрози, що несе глобалізація, зокрема - розмивання національної ідентичності людської свідомості, вестернізація / нівелювання культур. Для нас ця небезпека не здавалася б такою вже реальною, якби українська ідентичність була цілком визначеною і, отже, було відомо, що зберігати. За таких умов особливої значущості набувають історичні дослідження, на підставі яких засвоюється та особистісно приймається образ власного «Я» у різноманітні відносини з навколишнім світом. І спираючись на це «Я», людина реалізує себе як особистість у міжкультурному діалозі.

Яку ж культурну «Я-концепцію» формує сучасна українська історія педагогіки? Одна з моделей вимальовується в підручнику та хрестоматії «Історія української школи та педагогіки», упорядкованій О. Любаром під редакцією В. Кременя [1], у вступі до якої зазначено, що поет «наш народ тривалий час перебував у колоніальній залежності від інших держав, боровся за свою волю і незалежність, українська школа традиційно є носієм демократичної освітньо-педагогічної

технології... Вона завжди приймала естафету від родини і спільно з нею ростила хлібороба-господаря своєї землі, козака-лицаря, оборонця від напасників, аристократа духу...» [1, 13]. За всієї актуальності такої риторики в цьому образі української культури впадає в очі його науково-інтелектуальна маргінальність. Самі собою спливають на пам'ять якщо не «відсталі народи Азії та Африки», то принаймні ті культурологічні концепції, які асоціювали українську культуру виключно із сільським, а точніше селянським, середовищем. Перелік персоналій XIX - початку XX ст., представлений укладачами згаданої хрестоматії (до речі, вона має рекомендаційний гриф Міністерства освіти і науки України), викликає думку, що протягом століття, коли педагогіка бурхливо формувалася як самостійна наука, українське освітанство, що складалося переважно з літераторів (звичайно, видатних) і практиків (безперечно, національно свідомих і енергійних), цього не помічало, опікуючись лише емпіричними повсякденними проблемами розбудови початкової школи. А ось прилучитися до науково-педагогічного дискурсу воно так і не спромоглося.

Однак з довідників і бібліографічних оглядів можна дізнатися, що в XIX - на початку XX ст. в Києві працювала ціла когорта професорів Київської духовної академії та Університету

Св. Володимира, які викладали філософські дисципліни й серед них - педагогіку. З-під пера цих професорів виходили і педагогічні науково-дослідницькі праці, і навчальні посібники.

Упорядники хрестоматії «Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX-XX ст.)» реалізують набагато виваженіші методологічно й професійніші історично підходи [2]. На думку О. В. Сухомлинської, автора переднього слова в цьому виданні, розвиток сучасної (модерної) педагогічної думки, який розпочався в середині XIX ст., на першому етапі поділявся на дві течії. Одна з них виходила з етнографічно-культурницької, народницької парадигми, а інша ґрунтувалась на російській ідеологемі, характерною рисою якої було висунення на чільне місце православ'я як домінанти духовного життя й основи шкільної освіти [2, 6]. До представників останньої належать К. Д. Ушинський, С. І. Миропольський, П. Д. Юркевич. Як репрезентативну постать цього напрямку в хрестоматії представлено П. Д. Юркевича на тій підставі, що його ідеї майже не відомі сучасним педагогам. Утім, треба зауважити, що цей напрямок не був таким вже наскрізь російськи заідеологізованим. Зокрема, П. Д. Юркевич реалізував у своїх науково-освітніх студіях не стільки уваровську тріаду «православ'я, самодержав'я, народність», скільки переглянуті під слов'янсько-православним кутом зору наукові принципи, категорії й закони, сформульовані в лоні європейської, переважно німецької, традиції філософсько-педагогічного мислення. На жаль, упорядники не згадали цілу низку імен, що сміливо можна поставити поруч з П. Д. Юркевичем. Це колеги відомого мислителя, ті самі професори, філософи-академісти - С. С. Гогоцький, М. А. Олесницький, П. І. Линицький, П. П. Кудрявцев, М. К. Маккавейський та ін. Порівняно з ними П. Д. Юркевича можна назвати улюбленцем сучасних істориків педагогіки, адже його педагогічні праці стали предметом дослідження кількох дисертантів, перевидані російською й українською мовами. Натомість не лише твори, а й прізвища згаданих вище вчених не знайомі ні широкому загалу, ні навіть фахівцям.

У чому причина відсутності інтересу наукової спільноти істориків педагогіки до педагогічної творчості філософів-академістів? Найімовірніше, зазначена О. В. Сухомлинською прихильність до «російської ідеологеми». Проте, поперше, теоретичні положення цієї «ідеологеми», як їх схарактеризовано дослідницею, не виглядають контрпродуктивними для української справи: православ'я завжди було вільним вибором

українського народу, за його «кодами» українська свідомість живе і сьогодні. А по-друге, чи є байдужість філософів-академістів до «українського питання» достатньою підставою, щоб нехтувати їхнім впливом на педагогічну культуру України XIX - початку XX ст.? Адже вони посідали значне місце в громадському житті Києва, були засновниками й учасниками багатьох наукових товариств, виступали в пресі. Якщо ж згадати, що аудиторії, в яких київські професори філософії викладали педагогічні дисципліни, відвідали тисячі майбутніх учителів і вихователів, а їхні науково-педагогічні праці вивчали десятки тисяч, то не залишиться жодних сумнівів, що цих діячів можна віднести до фундаторів модерних українських науково-педагогічних традицій. І вони, до речі, чудово усвідомлювали ту велику роль, яку відіграє педагогіка як наука в генезі педагогічної культури. Висловлюючи міркування з цього приводу, С. Гогоцький ще 1855 р. в одній зі своїх перших педагогічних статей писав: «...для правильної оцінки благодійної дії систематичного вивчення педагогіки важливо не втрачати з поля зору її впливу прямого, безпосереднього й віддаленого, опосередкованого. Де наука виховання постійно вдосконалюється шляхетними зусиллями людей, що мислять, керуючись любов'ю до блага людства, там і поняття її поступово ...стають загальним надбанням народної освіти... Лише обмеженому погляду,- надолужує нижче мислитель,- властиво не помічати внутрішнього зв'язку між початками науки й виробленими поняттями маси» [3, 12].

Отже, залишаючи філософів-академістів, завдяки яким українська свідомість вперше випробувала свої сили в науково-педагогічному мисленні, на маргінесах історичної пам'яті, ми ризикуємо так і не зрозуміти її справжню сутність. Втім, вивчення науково-педагогічної спадщини київських професорів філософії мотивується не лише власне історичною зацікавленістю. Її повернення може бути корисним і з точки зору актуальних сьогодні теоретичних і практичних проблем освіти - навіть робіт «неполіткоректного» з погляду української сучасності київського професора філософії Сильвестра Сильвестровича Гогоцького, який став першим кандидатом на усунення зі шпальт історії, тому що, як довелося якось почути від однієї авторитетної професорки педагогіки, «писав не те, що нам потрібно». І справді, С. Гогоцький виступив опонентом М. Костомарова й українофільського руху у дискусії про навчання в початковій школі рідною мовою. Проте для історичної науки, що ставить своїм завданням не декорування сучасності, а ак-

тивізацію всіх ресурсів, які містить у собі досвід попередників, «злочин» вірнопідданого професора не може бути визнаний вичерпним аргументом для залишення його в «зоні забуття». Зазначений аргумент переважає те, що С. Гогоцький протягом п'ятдесяти років «сіяв розумне, добре, вічне», як він його розумів, викладаючи філософію, психологію, педагогіку в Київській духовній академії, Університеті Св. Володимира, на Вищих жіночих курсах, у середніх навчальних закладах Києва.

1879 р. в «Университетских известиях» і окремою брошурою вийшла праця С. Гогоцького «Короткий огляд педагогіки або науки виховної освіти». 1882 р. так само в «Университетских известиях» було видано другий випуск тієї ж роботи. Зазвичай у неофіційній частині «Университетских известий» публікувалися курси лекцій, адресовані студентам Університету Св. Володимира. Тому цілком можливо припустити, що «Короткий огляд педагогіки» С. Гогоцький викладав у ньому, хоча в підзаголовку брошури випуску першого зазначено: «3 лекцій, що читалися на Вищих жіночих курсах»¹ [4; 5].

Які ж ідеї вкорінювала педагогіка С. Гогоцького в свідомості молодих людей? Цікавим є, насамперед, наголос на демонстративному відмежуванні від традиційного, ґрунтованого на здоровому глузді розумінні педагогіки як науки і мистецтва виховання й навчання. Сутність науки виховної освіти мислитель бачить у систематичному розгляді засобів, які сприяють «щонайкращому» розвитку всіх сил людини і готують її до самодіяльності й самоосвіти [6, 4].

На перший погляд, у такому простому визначенні немає нічого оригінального. Але, щоб з'ясувати справжній сенс цієї простоти, спробуємо викристалізувати її філософські передумови. Якщо врахувати настанови методології самого С. Гогоцького, який вважав, що матрицею кожного гуманітарного дискурсу слугує певний антропологічний концепт [7], то передусім необхідно дослідити, на яких уявленнях про людину базуються його педагогічні погляди. Обґрунтовуючи останні, мислитель наголошує на кількох суттєвих властивостях людини. Першою з них є

загальнохристиянське переконання, що людина - це мікрокосм, який, поєднуючи в мініатюрі два світи - фізичний і моральний, віддзеркалює в собі, як крапля море, буття в усіх його вимірах [6, 109]. Ба більше, має віддзеркалювати не пасивно, адже наділена другою суттєвою властивістю - бути моральною істотою, тобто здатною до свідомої і цілеспрямованої діяльності, яка, на відміну від тварин, лише частково підкорена фізичному закону сліпої необхідності і може чітко усвідомлювати причину й мету своєї дії не лише в окремих випадках, а й у цілому спрямуванні свого життя. Внаслідок чого одна серед всього речовинного світу здатна до самодіяльності, самоосвіти й до виконання самостійно усвідомленого обов'язку [6, 4, 20, 31]. Іншими словами, С. Гогоцький має на увазі внутрішню свободу в німецько-класичному тлумаченні Й. Ф. Гербарта як спонукання себе до виконання обов'язку всупереч нашим схильностям, як уміння слідувати розсудливості і Й. Г. Фіхте, що бачив сенс свободи в самодіяльності людського «Я». Але свобода, потенційно закладена в людському естві, за С. Гогоцьким, постає перед людиною і як завдання розкрити первинне значення людського життя, що вона розв'язує в своєму розвитку [6, 709]. Саме в останньому полягає третя властивість людської природи. У розвитку, в якому поєднуються дві її складові за принципом динамізму і процесуальності, свобода людини набуває свого оформлення - вона й обмежується невблаганними фізичними «законами сліпої необхідності», і здійснюється в «свідомій дії самовдосконалення» [6, 2]. І знов-таки не можна не помітити в цих філософах впливу німецьких класиків, особливо Г. В. Ф. Гегеля, перша докторська дисертація про якого в Росії була написана саме С. Гогоцьким. У гегелівському дусі мислитель підкреслює саморушійність людського розвитку в двох його іпостасях - рослинно-тваринній і самосвідомо-самодіяльній [6, 32]. Сутність освіти він вбачає в постійному й гармонійному русі сил людини в напрямку самовдосконалення, досягнення «щонайкращого стану», в якому внутрішні іфічні (етичні) потяги домінують, підкорюючи собі як інструмент символічного самовиразу тілесне.

¹ Історія Вищих жіночих курсів сьогодні залишається майже суцільною білою плямою. Причиною цього є, на думку російського історика Л. Б. Хорошилової, те, що Вищі жіночі курси були вкрай нестабільними навчальними закладами, не мали сталих традицій, бо їхня справа була зовсім новою, викладачі мусили йти навпомацки, пристосовуючись до можливостей студенток, змінювали, перетворювали навчальні плани і програми (Див: Хорошилова Л. Б. Женское образование и воспитание // Очерки русской культуры XIX в. - М: Изд-во МГУ, 2000 - Т. 3 - С. 350). Про Вищі жіночі курси в Києві відомо, що перші з них відкрилися 1878 р. і мали два відділення - словесно-історичне і фізико-математичне із загальною кількістю 700 слухачок. Порівняно з жіночими курсами в інших містах, київські пропонували велику кількість додаткових (необов'язкових) предметів. Активною учасницею заснування Вищих жіночих курсів у Києві була дружина С. Гогоцького Авдотья Іванівна, а сам професор викладав на них і два роки головував у педагогічній раді.

Безперечно, цей процес, хоч і дуже схожий на музичний? - не абстракція, адже має змістовний характер, збагачує людину сутнісно необхідними моральними предметами знання і самопізнання [6, 2, 19, 109].

Тонально збігаючись з іфічною природою людини, вони підтримують тон, високий настрій її внутрішнього почуття, завдяки чому «суб'єкт, що усвідомлює себе», діяльнісно реалізує одвічний людський потяг до «вдосконалення свого безпосередньо даного чуттєвого стану, до перетворення його на інший» [8, 18-19]. Осмислення сенсу людського буття, що величчю свого значення, виголошує в урочистій промові на відкритті Вищих жіночих курсів С. Гогоцький, навчає «скромному поняттю про самого себе», дає душі той тихий, далекий від амбіційності спокій, який «при внутрішніх чеснотах проливає в душу, що би не трапилося в житті, радість і викликає мимовільну повагу в інших [9, 75]. У результаті, на його думку, освіта стає всебічним здійсненням людського покликання в суспільстві [9, 6, 13].

Таким чином, сольна мелодія освіти починає оброблятися С. Гогоцьким у вимірах оркестрового звучання культури, адже під культурою він розуміє «неосяжне й багатоскладне», «безперервне і найрізноманітніше перероблення безпосередньо даних нам матерій і сил, як у нашому власному тілесно-душевному естві, так і в природі, що нас оточує» [8, 19]. Це перетворення, вважає мислитель, спрямоване «не до самого лише гарантування індивідуального й родового фізичного існування за несвідомим інстинктом, а до свідомого здійснення кожним на своєму конкретному місці й у взаємовідносинах усіх в суспільстві - загального людського закону, загального порядку життя», в якому людиною керує не єдиний інстинкт, а й усвідомлення обов'язку, піднесення й очищення в його виконанні [8, 19-20].

Утім, як не прекрасно звучить морально нахненна симфонія освіти й культури, вона залишається надто підвищеною, ідеально-абстрактною. А реалії життя є такими, визнає С. Гогоцький, що, хоч у людині закладені внутрішньо іфічні потяги, природні динаміка й ритміка їх розвитку, дитина народжується істотою несвідомою, яка може стати самосвідомим, розумним діячем лише через певний час і за певних умов [6, 32]. Як саме на етапі становлення особистості взаємодіє освіта-розвиток з культурою, С. Гогоцький вирішує за допомогою постулатів І. Канта, в яких культура частково ототожнюється з освітою, становлячи в навчанні й керівництві вихо-

ванцем її позитивний компонент, тобто розуміється дієво як культивування / вправління фізичних і психофізичних сил і моральне, через самодіяльне засвоєння етичних принципів, удосконалення [10, 31, 61].

Такий зв'язок культури з освітою здійснює, за С. Гогоцьким, «наука виховної освіти» в той період генези особистості, який він називає «виховною освітою» [6, 2]. Остання сутнісно збігається з «освітою взагалі», адже так само є розвитком психофізичних, або зовнішніх, і моральних, або внутрішніх, сил людини, так само збагачує її знаннями про навколишній світ і себе, так само «оформлює», конкретизує її свободу [6, 2].

Відрізняється ж «виховна освіта» від «освіти взагалі», як відзначає, знов-таки переосмислюючи педагогічні тези І. Канта, С. Гогоцький, кількісно і якісно. «Виховна освіта» є обмеженою в часі. Вона починається від народження дитини, складається з трьох компонентів - догляду, дисципліни, навчання - відповідно до поступу змін в дитині, і завершується тоді, коли молода людина стає здатною до самоосвіти [6, 2-3; пор.: 10, 77, 33].

Під час «виховної освіти» увага здебільшого приділяється рутинному вправлянню сил, здобуттю корисних навичок, ніж їх використанню в творчій праці. С. Гогоцький надає величезного значення навичкам як необхідному знаряддю самосвідомого й цілеспрямованого життя [6, 3]. Обґрунтування цієї тези мислителем досить виразно асоціюється з окремими положеннями з праці П. Юркевича «Мова фізіологів і психологів». С. Гогоцький стверджує, що наша свідома діяльність обов'язково забезпечується підсвідомим - або природними безумовними рефлексами (первинний автоматизм), або здобутими й удосконаленими в навмисному вправлянні навичками (вторинний автоматизм) [6, 18; 11, 429-435]. Причому мислитель підкреслює закономірність залежності рівня освіти від міцності й глибини розвиненості «вторинного автоматизму» [8, 27; 11, 423]. Він відзначає, що через навички «тілесний механізм» людини пристосовується до виконання моральних намірів розуму, свободної волі, виражаючи тим самим в мініатюрі космічну гармонію причинного й цілеспрямованого порядку речей [8, 30]. Найважливішим засобом здобуття навичок С. Гогоцький вважає дисципліну, яка ще додає «виховній освіті» рис образу космічної гармонії, адже підкорює дії окремих психофізичних «механізмів» єдиному ритму життя і праці, чим виробляє в результаті дійсну силу не лише в кожному індивіді, а й у цілому народі [8, 33].

Крім засобів дії, «виховна освіта» вирізняється і своєю формою. На відміну від «освіти загальної» ЩО є чистою самодіяльністю, вона відбувається під впливом «старших і зрілих» на «молодших і незрілих». Щоправда, С. Гогоцький досить скептично оцінює потенціал цього впливу. Зокрема, він пише, що «виховна освіта» не додає людині нічого такого, чого б не було в її потенціалі, інакше вона суперечила би своїй меті - розвитку самодіяльності. «Виховна освіта» також неспроможна нічого довільно створити в людині, адже її розвиток здійснюється природним шляхом за певними об'єктивними законами. Як саме у несвідомій істоті, якою є немовля, поступово виникає розумна самосвідомість і самодіяльність, нам невідомо, відверто зізнається С. Гогоцький. Достовірними є лише два факти. По-перше, людина досягає «щонайкращого ступеня свідомості, самосвідомості й самовладання», а отже, це є «внутрішня мета» людської природи. А по-друге, її душевні сили пробуджуються і розвиваються тільки у виховному середовищі. Таким чином, педагогу залишається, орієнтуючись на «внутрішню мету» людської природи, або моральні передумови виховання, створювати це виховне середовище [6, 32].

У який спосіб такий процес має здійснюватися і вивчає «наука виховної освіти». С. Гогоцький розуміє це так: «їй належить, передусім, звернути увагу на головні функції нашого душевного життя в його проявах, і після цього розглянути той послідовний розвиток кожної з них, на який указує психологія. Поступовий, природний розвиток душевного життя сам собою вкаже нам на ті практичні висновки, якими має керуватися наука виховної освіти» [6, 32-33]. Іншими словами, педагогіка і педагоги мають шукати засоби, методи і заходи пристосування виховного впливу до об'єктивних законів психофізичного формування дитини відповідно до «внутрішньої мети» людської природи [6, 109]. Це класичний принцип природовідповідності виховання, сформульований, як відомо, Я. А. Коменським і розвинутий Ж.-Ж. Руссо.

Чому він стає центральним у «науці виховної освіти» С. Гогоцького? Напевно тому, що вимагає будувати педагогічну взаємодію в дорогій серцю мислителя гармонії - гармонії ансамблю особистих відносин, у якому поступово має підсилюватися сольна партія «загальної вищої освіти» або самоосвіти, що зазвучить в консонансі з оркестром культури.

У такий спосіб концепція освіти С. Гогоцького набуває завершеності, цілісності. Хоча мис-

лителів їй не вистачило образних, художніх засобів (ось вони, незграбні мовні штампи, міцно нав'язані латиною і німецькою, за які так дорікали духовній освіті!), його любов до «гармоній» і «ритмів» як *modus'у vivendi* загального блага виразно відчувається в «науці виховної освіти». Романтично налаштовані дослідники можуть побачити причину філософської «музикальності» С. Гогоцького в його українському походженні (він народився і виріс в Кам'янець-Подільському, навчався в Києві). Втім, пояснити її можна і впливом Гегеля.

Тлумачення С. Гогоцьким психологічних законів розвитку і рекомендації для створення педагогічного середовища - справа окремого дослідження. Зазначимо лише прихильність мислителя до інтроспективної психології та педагогіки в кращих традиціях Канта і Гербарта, хоча він не відмовляється використовувати й здобутки педагогічної психології сучасників - П. Ф. Каптерева та ін., а також педагогіки А. Дистервега, з яким спілкувався і досвід якого вивчав під час закордонного відрядження 1862 р. [12, 45].

У «Короткому огляді педагогіки» С. Гогоцький звертається і до творів П. Юркевича, який студентом слухав його лекції з філософії в Київській духовній академії, а невдовзі успадкував і кафедру в тому ж навчальному закладі після переходу професора в Університет Св. Володимира. Це і згадана «Мова фізіологів і психологів», і курси лекцій з педагогіки, викладати яку П. Юркевич почав уже в Москві. У філософсько-педагогічній концепції цього мислителя виразно простежуються платонічні й патристичні впливи. Вона побудована не тільки на «принципі культури особистих сил» німецької класичної філософії, а й на християнсько-платонічних принципах прийняття і засвоєння ідей вірою, формування логосу - критичної форми самосвідомості, розкриття в моральній і творчій діяльності горизонтів психологічної, внутрішньої свободи, свободи спрямування сил і любові до Бога. П. Юркевич добре пам'ятає слова св. Григорія Нисського, що назвати людину мікрокосмом - означає нагородити її званням комахи або миші, що людина як носій образу Божого виходить за межі тварного космосу. Але він водночас дотримується і тверезого погляду на дитину, вважаючи, що вона за педагогічної підтримки має навчитися долати за допомогою свободи зло в собі через відтворення первісного стану людської природи - стану перебування в єдності з Богом. Хоча пафос філософії освіти С. Гогоцького і полягає в поєднанні свободи й добра в самодіяльній освіті,

на тлі Юркевичевих прозрінь її діалектика виглядає схожою на німецький «bildung».

Втім, це не знижує цінності «науки виховної освіти» С Гогоцького для сучасності. І не лише тому, що вона оперує актуальною нині термінологією, до складу якої неодмінно включають «суб'єкт, що виховується», «саморозвиток», «самодіяльність», «ненасильство», «природовідповідність освіти», «виховне середовище»... Сьогодні українське освітанство перебуває в стані філософської розгубленості. «Єдино вірне» вчення як фунда-

мент єдності теорії і практики освіти розвінчане. Жорсткі реалії сучасної школи вимагають адекватного реагування, а воно - більш-менш ефективного поняттєвого підґрунтя. Пропозицій у цьому сенсі вистачає - від класики до постмодерну. Але офіційно затвердженої, безсумнівної, як була колись, немає. Залишається вчитися мислити. І «наука виховної освіти» дає хрестоматійний приклад фахового і творчого використання здобутків філософії, психології, педагогіки у процесі міжкультурної комунікації.

1. Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Упоряд. О. О. Любар, ред. В. В. Кремень.- К.: Знання, 2003.- 766 с.
2. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX-XX ст.): Хрестоматія / Упоряд. Л. Д. Беретівська, ред. О. В. Сухомлинська.- К.: Науковий світ, 2003.-418 с
3. Гогоцький С. С. Введение в педагогику.-СПб., 1855.
4. Гогоцький С. С. Краткое обозрение педагогики или науки воспитательного образования. Вып. 1- К., 1879.- 111 с, а також див.: Университетские известия- К., 1879,- Январь.- С. 1-19; Февраль- С. 57-85, 115-136; Май.- С. 249-291.
5. Гогоцький С. С. Краткое обозрение педагогики или науки воспитательного образования. Вып. 2 // Университетские известия- К., 1882- Январь- С. 1-40; Февраль,- С. 41-84.
6. Гогоцький С. С. Краткое обозрение педагогики или науки воспитательного образования. Вып. 1.
7. Гогоцький С. С. Философия XVII и XVIII веков в сравнении с философией XIX века и отношение той и другой к образованию.- Вып. 1- К., 1878- 192 с.
8. Гогоцький С. С. Краткое обозрение педагогики или науки воспитательного образования. Вып. 2.
9. Гогоцький С. С. О высшем образовании в применении к женщине. Речь профессора С. Гогоцкого по случаю открытия Высших женских курсов в Киеве- К., 1878.
10. Иммануил Кант о педагогике / Пер. С. Любомудрова,- М., 1896.
11. Пор.: Юркевич П. Д. Язык физиологов и психологов // Юркевич П. Д. Философские произведения- М.: Правда. 1990.
12. Краткий отчет по Университету Св. Владимира // Университетские известия,- 1862.-№ 9.

S. Kuzmina

THE HARMONY OF THE MAN'S MICROCOSM IN SILVESTER GOGOTSKY'S "ART OF TEACHING EDUCATION"

In the article it has been undertook the attempt to reconstruct Sylvester Gogotsky's, the Kiev academic philosophy 19th century representative, philosophical and pedagogical conception of education, in which education is considered as a factor of the personal man's and culture's being harmony.